FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

Sztuka w terapii – terapeutyczna moc sztuki, czyli wędrówka po ścieżkach arteterapii

dr Monika Kamper-Kubańska

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

„zdałam […] sobie sprawę, że dzięki sztuce odreagowuję to, co mnie spotkało wcześniej, w domu, w dzieciństwie, że sztuka może być swoistą terapią” – powiedziała w wywiadzie D. Nieznalska – polska rzeźbiarka

FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

Sztuka

Sztuka towarzyszy nam od początku naszego istnienia. Szamani i czarownicy w różnych zakątkach świata odprawiali rytuały, wykorzystując muzykę, taniec, śpiew.

Literatura na przełomie ery obfitowała w treści dające ukojenie duszy i ciału. Według, np. poetyki Arystotelesa, widz oglądający tragedię ukazującą heroizm ludzki mógł doznać wyzwolenia od silnych napięć, a **oczyszczenie wywołane głębokim przeżyciem artystycznym stało się podstawą współczesnej terapii.** Również mitologia donosi o antycznym rodowodzie koncepcji leczenia sztuką i jej związkach z medycyną grecką

Etymologia słowa: arteterapia

Składa się ono z komponentów: **arte + terapia.**

Łacińskie słowo **arte** oznacza wykonanie czegoś „doskonale, po mistrzowsku” i pochodzi od słowa **ars** – „sztuka”

Natomiast pojęcie **terapia** jest najbliższe greckiemu **therapeuein** – opiekować się, oddawać cześć”, i w szerszym kontekście oznacza „leczenie”.

Terapia traktowana jest więc jako specyficzny sposób oddziaływania na sferę fizyczną czy psychiczną człowieka chorego, bez użycia środków farmakologicznych oraz interwencji chirurgicznej.

Współcześni teoretycy twierdzą, że sztuka stanowi wielką szansę na ocalenie prawdziwego człowieczeństwa, gdyż doznania estetyczne stanowią podstawę wszelkich efektów wychowawczych. Stąd tak wielkie zainteresowanie metodami obejmującymi swoim zakresem sztukę, muzykę, teatr – czyli **szeroko rozumianą twórczość będącą podstawową potrzebą człowieka. I właśnie na tę potrzebę ukierunkowana jest arteterapia;**

Arteterapia

Arteterapia odpowiada na:

Potrzebę oczyszczenia

Potrzebę twórczości występującą u ludzi

- A. Kargul uważa, że arteterapia jest to „system działań stosowanych nie tylko wobec osób chorych, ale także jednostek o zaburzonym rozwoju lub poszukujących rozwiązań sytuacji trudnych, również w stosunku do osób pozostających w obrębie patologii społecznej, a więc dotkniętych nałogami, pozbawionych wolności, objętych głębszymi wykolejeniami, objawiających cechy zaawansowanej psychopatii” – zatem są to działania z zakresu reedukacji, kompensacji, korekcji, socjoterapii a nawet psychoterapii.

Arteterapia	Terapia za pomocą szeroko rozumianej sztuki lub tylko sztuk plastycznych
Biblioterapia	Terapia czytelnicza za pomocą słowa, publikacji, materiałów czytelniczych
Choreoterapia	Leczenia za pomocą tańca
Chromoterapia	Leczenie kolorami, barwami
Dramatoterapia, psychodrama	Terapia poprzez przygotowanie i uczestniczenie w spektaklach teatralnych
Estetoterapia	Terapia poprzez doznania estetyczne, poprzez kontakt z pięknym otoczeniem, dziełami sztuki itp..
Ergonoterapia/ ergoterapia	Wyspecjalizowana forma rehabilitacji, organizowana w postaci zajęć w pracowniach tkackich, ceramicznych, rzeźbiarskich, metaloplastyki
hortikuloterapia	Terapia poprzez pracę lub przebywanie w ogrodzie
Ludoterapia	Terapia za pomocą gier i zabaw
Muzykoterapia	Terapia za pomocą muzyki
Poezjoterapia	Terapia za pomocą recytowania, czytania lub pisania poezji
Silvoterapia	Terapia poprzez obcowanie z lasem
Talasoterapia	Terapia poprzez obcowanie z morzem
Socjoterapia	Terapia poprzez przebywanie w zorganizowanej grupie społecznej

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

- Wszelkie działania terapeutyczne muszą uwzględnić cztery podstawowe czynniki, a mianowicie: **wiek uczestnika** lub pacjenta (klienta), **brak lub rodzaj schorzenia** (osoba niepełnosprawna fizycznie, umysłowo, głucha, niewidoma, niedostosowana społecznie, przewlekle chora, starsza itp.), **formy leczenia**, **oddziaływania terapeutycznego** oraz **miejsce pobytu dziecka** (dom rodzinny, placówka opiekuńczo-wychowawcza, szpital itp.)
- Najkorzystniejsze dla uczestników i przebiegu terapii, gdy terapia odbywa się w grupach wiekowych lub w grupach o tym samym problemie, wśród dzieci o zbliżonym wieku metrykalnym lub emocjonalnym, a program i metody są podporządkowane nadrzędnemu celowi terapii i możliwościom percepcyjnym dzieci”

- W literaturze anglojęzycznej występuje także termin **healing**, tlumaczony jako „uleczyć ,uzdrowić, goić, uśmierzyć”, a odnosi się on głównie do terapii wykorzystującej sztukę jako środek terapeutyczny;
- W latach 90 rozpowszechnił się jeszcze jeden termin: ars medicine i określa on sztukę powiązaną z medycyną
- Arteterapia i jej rodzaje ściśle wiążą się z psychoterapią, która „jest zamierzonym korygowaniem zaburzeń czynności organizmu środkami psychologicznymi, jak: słowo, mimika, milczenie, więzi emocjonalne, uczenie się, manipulowanie środowiskiem i inne”;
- Termin „arteterapia” po raz pierwszy pojawił się w literaturze anglojęzycznej w latach 40 XX wieku. W polskiej literaturze nazwa ta zaczęła funkcjonować znacznie później i początkowo budziła wiele kontrowersji;

- **W wąskim znaczeniu arteterapia** obejmuje terapię z użyciem sztuk plastycznych i nosi nazwę plastykoterapii lub terapii malarskiej, **w szerokim** znaczeniu obejmuje „muzykoterapię, choreoterapię, biblioterapię, a ponadto działania terapeutyczne z wykorzystaniem teatru, filmu oraz sztuk plastycznych, takich jak malarstwo, rzeźba, grafika i inne”;
- Arteterapię definiuje się też jako „spontaniczną twórczość chorych, poddawanych opiece terapeutów, lub działania kreacyjne, plastyczne podejmowane w sytuacji terapeutycznej przez osoby uprzednio nietwórcze w zakresie plastyki”;

Terapia sztuką obejmuje te wszystkie formy terapii, które w celu artykulacji używają artystycznych środków wyrazu. Warto jednak pamiętać, że nie wszyscy autorzy zgadzają się z tak szerokim rozumieniem tego pojęcia, gdyż w wypadku stosowania tego rodzaju terapii u osób niepełnosprawnych nie leczy się symptomów chorobowych, lecz wprowadza korzystne zmiany w ich osobowości. W ramach rozróżnienia proponują oni posługiwanie się takim pojęciem, jak „pedagogika poprzez sztukę”. Natomiast najprostszą definicję przedstawił H. Grzegorzewski, określając „terapię przez sztukę jako arteterapię koncentrującą się na wykorzystaniu sztuki w odniesieniu do dorosłych i dzieci”

- Należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden punkt widzenia dotyczący definicji pojęcia. Na przykład A. Wojciechowski nie zgadza się z tym, aby pojęcie terapii łączyć ze sztuką. Uważa on, że niepokojące jest uporczywe utożsamianie „pojęcia twórczości z pojęciem sztuki. To przyzwyczajenie językowe – zdaniem autora – czyni nie tylko zamieszania, ale wiele szkody, gdyż skłania do zamiennego odczytywania nazwy „terapia przez twórczość” jako „terapia przez sztukę”. W opinii tego autora „wielkim lękiem napawa postulat, jakoby sztuka w całości swoich procesów miała pełnić rolę terapeutyczną (np. losy van Gogha)
- W literaturze niemieckiej pojawiło się pojęcie „terapii tworzenia”
- W polskiej literaturze pojawiło się także pojęcie „terapia przez twórczość”, które zbliża się zakresem do ergonoterapii;

Arteterapia

- Wpływ terapii przez sztukę na zachowanie człowieka

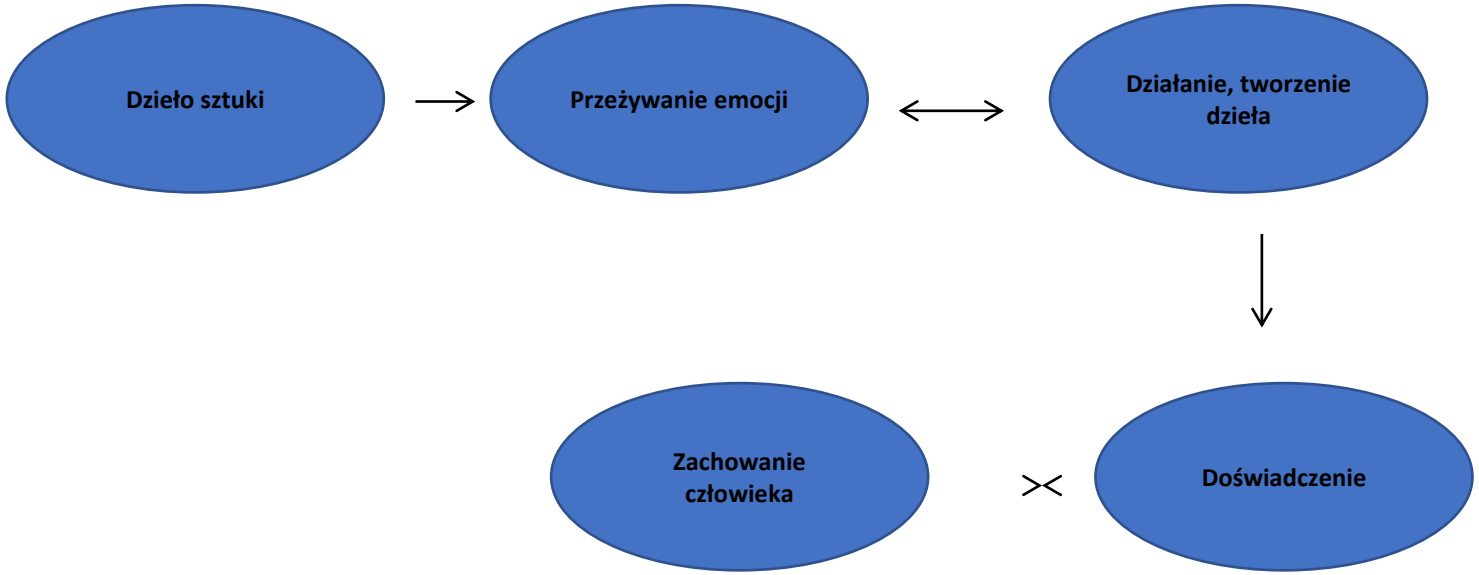

- **Funkcje arteterapii** zależą przede wszystkim od celu jej zastosowania.
- Zdaniem M. Kulczyckiego arteterapię można sprowadzić do następujących podstawowych funkcji:

a) Rekreacyjnej – stworzenie odpowiednich warunków wypoczynku, sprzyjających nabraniu nowych sił pomocnych w przezwyciężeniu problemów życiowych jednostki.

b) Edukacyjnej – dostarczenie uczestnikowi terapii dodatkowych wiadomości przydatnych do reinterpretacji sensu i celu życia

c) Korekcyjnej – przekształcenie szkodliwych mechanizmów na bardziej wartościowe

Pozostałe funkcje:

d) Diagnostyczna i rokownicza – wytwory uczestnika terapii opisują jego stan psychofizyczny

e) Terapeutyczna – polega na działaniu za pomocą sztuki w sposób zbliżony do właściwości leku, tyle, że całkowicie naturalnego i bezpiecznego

f) Ekspresyjna – pozwala ujawnić tłumione emocje, a jej katartyczny charakter pomaga rozładować i przekształcić niekorzystne dla zdrowia stany napięcia i frustracji

Arteterapia ma również ogromną wartość w procesie osobotwórczym człowieka, gdyż wykorzystuje szeroki wachlarz aktywności życiowej oraz pomaga odnaleźć sens i cel życia;

- Wymienić możemy także funkcję pragmatyczną – służy do zapewniania jednostce podstawowych potrzeb;
- Arteterapia ma także istotne znaczenie w procesie komunikacji interpersonalnej, ułatwia bowiem wyrażanie instrapsychicznych konfliktów w sposób pozawerbalny.
- Funkcja kompensacyjna – ma na celu zaspokajanie niezrealizowanych potrzeb jednostki
- Funkcja poznawcza – pomaga i uczy nazywania oraz wyrażania i rozpoznawania uczuć
- Funkcja regulacyjna – umożliwia zaspokojenie potrzeb samorealizacji oraz kompensuje braki i niepowodzenia doznawane w określonej dziedzinie życia;

- Arteterapia, czyli leczenie przez sztukę, prowadzi nie tylko do poprawy stanu zdrowia osób psychicznie chorych, ale też przyczynia się do rozwoju kultury
- **o jednak nie wszystko. Materią do sztuki może być wszystko. Sztuką może być pomalowany kamień, wyszywany kubrak, kompozycje z suchych kwiatów**
- Niewątpliwą wartością tych dzieł jest ich autentyczność. Twórczość pacjentów jest bezpośrednią, nieskrępowaną teoriami sztuki i stylistykami ekspresją osobowości. Artyści profesjonalni, po studiach artystycznych, zawsze pozostają pod wpływem tego, co dzieje się w świecie sztuki, poddają się różnym wpływom, tworząc dzieło, myślą o rynku sztuki, o tym, by je dobrze sprzedać. Pacjenci, tworząc, często w ogóle nie myślą o zysku

[Maciej Bóbr]

rzecznik prasowy psychiatrycznego Szpitala Klinicznego im. dr. J. Babińskiego w Krakowie Kobierzynie.

- Szpital im. dr. J. Babińskiego w Krakowie był jednym z pierwszych w Polsce, który przed ponad 50 laty wprowadził arteterapię jako standardową metodę w leczeniu i rehabilitacji. Działania twórcze, malarstwo i rysunek, taniec, muzyka itp. wspomagają rehabilitację pacjentów, pozwalając im często na odzyskanie wiary w swoje możliwości, ale także – zaznaczył Bóbr – ujawniając talenty, których wcześniej nie byli świadomi.
- Twórczość artystów z chorobami psychicznymi wpisuje się w **nurt art brut**, czyli sztukę ludzi wykluczonych, sztukę surową.
- "To outsiderzy, nie pasujący do reszty społeczeństwa, ich twórczość jest instynktowna" – wyjaśnił historyk sztuki i przywołał nazwisko ikony tego stylu Adolfa Woelfliego. Ten żyjący na przełomie XIX i XX w. Szwajcar cierpiał na schizofrenię. Za życia tworzył liczące 25 tys. stron dzieło złożone z tekstów, rysunków, kolaży i zapisu muzycznego. Tworzone niezależnie rysunki, które nazywał "sztuką dla chleba", sprzedawał za 3 franki. Dzisiaj na aukcjach ceny tych prac dochodzą do nawet 30 tys. franków szwajcarskich.

- Tylko w kobierzyńskim szpitalu kolekcja prac pacjentów, tworzona od 50 lat, liczy 5 tys. obrazów, rysunków, rzeźb, ceramiki i rękodzieła. Wśród docenionych w Polsce i Europie twórców, których prace są w szpitalnym zbiorze, wymienić można Marię Wnęk, Władysława Wałęgę, Edwarda Sutora, Tadeusza Głowalę, Renatę Bujak czy Leszka Zająca. Młodsze pokolenie reprezentują m.in. Sylwia Mensfeld i Marcin Babło.

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

Maria Wnęk (ur. 16 czerwca 1922 w Olszance, zm. 12 kwietnia 2005 tamże[1]) – polska malarka należąca do najwybitniejszych przedstawicieli artystów z kręgu art brut w Polsce.

Wychowana w atmosferze wyjątkowej religijności, w wieku 16 lat złożyła śluby czystości, uznając praktyki religijne za najważniejszy aspekt życia. Zaczęła malować w wieku 40 lat, a inspiracją do powstawania obrazów były najczęściej przeżycia religijne oraz niepokoje i lęki związane z otaczającą ją rzeczywistością. Najważniejszym elementem każdego obrazu są postaci malowane płasko i wydobywane z tła ciemnym, pogrubionym konturem

Prace znajdują się m.in. w Warszawie, Krakowie, Nowym Sączu, Toruniu, Katowicach oraz w Lozannie, Baltimore, Brukseli

FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

PAŃSTWOWA
UCZELNIA
ZAWODOWA
WE WŁOCŁAWKU

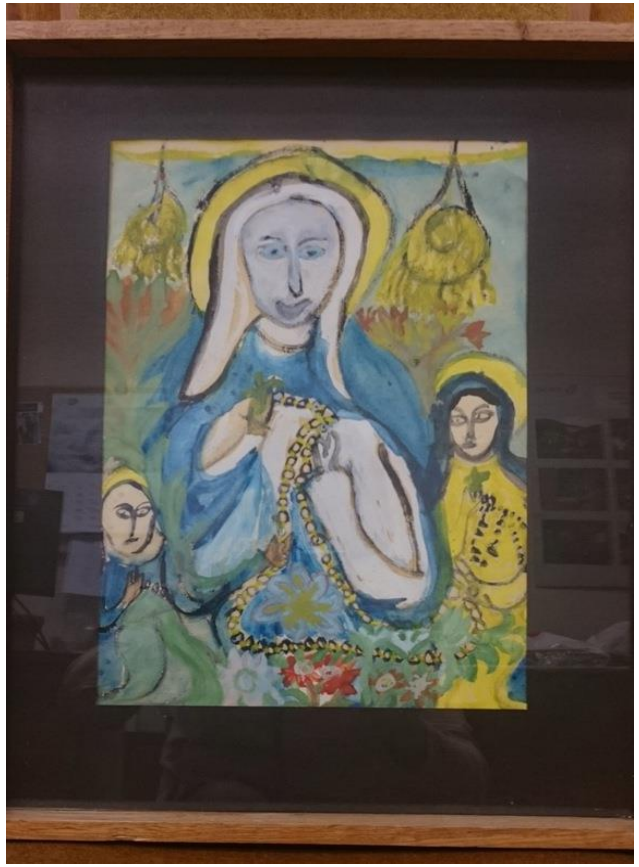

Inspiracje twórczością Marii Wnęk

https://www.youtube.com/watch?v=LVd0Vsbta7I

- Władysław Wałęga (ur. 17.02.1940 w Krakowie)

Urodził się w ubogiej rodzinie urzędniczej. Ojciec (Władysław Wałęga) zginął w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Miał pięcioro rodzeństwa. W czasie gdy ukrywał się jako dziecko przed gestapo, matka (Józefa z d. Kosobucka) została zatrzymana jako zakładniczka. Po wojnie trafił do sierocińca przemianowanego na dom dziecka. W 1956 roku za próbę ucieczki za granicę trafił do zakładu poprawczego. W 1964 roku po raz pierwszy został skazany na więzienie. W 1971 roku dokonał samopodpalenia na sali sądowej. W 1975 roku – na mocy amnestii wyszedł z więzienia. W 1979 roku zmarła jego matka. Wałęga trafił pod opiekę doktora psychologii Andrzeja Kowala i zaczął malować obrazy olejne. W roku 1998 artysta doznał urazu wielonarządowego, w tym urazu mózgu. W następstwie pojawiły się łagodne zaburzenia poznawcze (głównie uwagi i pamięci) oraz zmiana stylu malowania. Rehabilitowany przez wiele lat ze znakomitym efektem końcowym przez prof. Marię Pąchalską nie tylko wyzdrowiał, ale stał się wzorem artysty dla wielu innych chorych po urazach mózgu. Jego prace są opisywane w podręcznikach światowej neurologii.

- Filmografia
- *Za szklaną szybą* – film dokumentalny – 1981 – realizacja – ośrodek tv warszawskiej – reżyser – Justyna Ziółkowska
- *Lądowanie wyobraźni* – film dokumentalny – 1987 – realizacja – ośrodek tv warszawskiej – reżyser – Justyna Ziółkowska
- *Sztuka ludowa i naiwna – Władysław Wałęga* – film dokumentalny – 2007[40]
- *Transgresje Władysława Wałęgi* – film dokumentalny, premiera 10 grudnia 2014, Realizacja – Ewa i Bartosz Toboła[41]. Film nagrodzony Brązowym Sercem (III miejsce) na 17. MFFN "Kochać człowieka" w Oświęcimiu[42]

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

Sylwia Mensfeld (obecnie 33 lata)

https://www.youtube.com/watch?v=6P4o_N1AiU0

PAŃSTWOWA
UCZELNIA
ZAWODOWA
WE WŁOCŁAWKU

Zwolennicy psychoanalizy oraz psychologii głębi uznają proces twórczy jako spontaniczną i nieuświadomioną dążność do samourzeczywistnienia się w dziele tworzenia. Zarówno literatura przedmiotu, jak i doświadczenie płynące z praktyki wskazują, że twórczość możliwa jest, a nawet przynosi niezwykłe rezultaty, gdy uprawiana jest przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną czy z chorobą psychiczną.

Wielu współczesnych teoretyków i praktyków uważa podobnie, jak niegdyś Erich Fromm, że każdy człowiek może i powinien osiągnąć postawę twórczą, a wychowanie do twórczości jest po prostu wychowaniem do życia.

Według Josepha Zinkera wszelkie działania twórcze zaczynają się od ruchu, który przełamuje opór przed ekspresją, a następnie prowadzi do sfery coraz większej integracji zarówno tego, co nazywamy życiem psychicznym, jak i tego, co określamy dziełem sztuki. Biorąc za punkt wyjścia odczuwanie swojego ciała możemy, jak zapewnia Zinker, nauczyć się doświadczać siebie w świecie i stać się osobowością zintegrowaną. Rysowanie, malowanie, lepienie, rzeźbienie, muzykowanie, taniec, odgrywanie ról wiąże się z ruchem, ale także z rozwojem innych zmysłów.

FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

Arteterapia dorosłych osób z niepełnosprawnością psychiczną ma charakter wielofunkcyjny: **psychoterapeutyczny, socjoterapeutyczny i edukacyjny**; podtrzymuje kondycję intelektualną odbudowując procesy myślenia, zaburzoną percepcję i funkcje psychoruchowe.

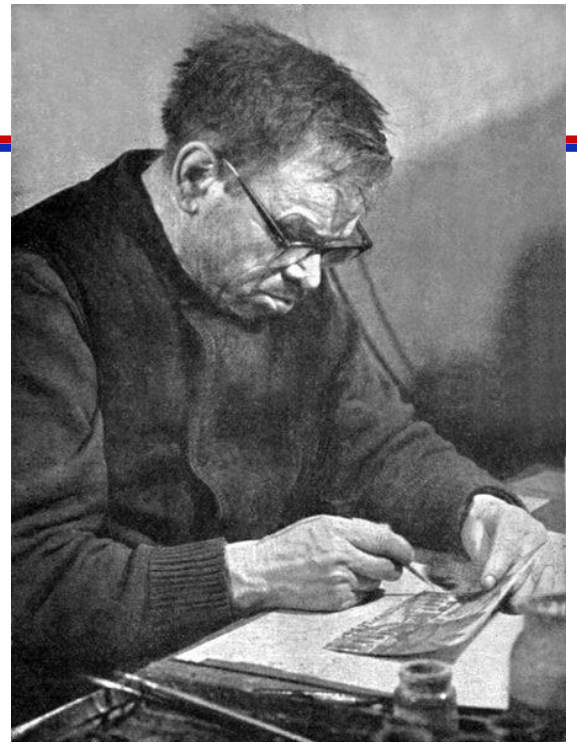

Aktywizacja twórcza wpisuje się także w nurt określany jako **Art brut**, outsider art, „prymitywizm”, „sztuka nieprofesjonalna” lub „sztuka naiwna”.

Zdaniem prof. Aleksandra Jackowskiego, sztuka naiwna oderwana jest od oficjalnych kierunków, nurtów, stylów i szkół i przyczynia się do aktywizacji twórczej i społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi. Z gruntu jest przekazem subiektywnym, a więc całkowicie niezależnym (Zob. Nikifor). Przewidziana w projekcie prezentacja własnej twórczości osób z zaburzeniami psychicznymi na zaplanowanej wystawie poplenerowej, publicznym występie, publikacji projektowej ułatwia kontakt ze społeczeństwem, stanowi próbę samorealizacji. W tym kontekście również dostrzec należy aspekt terapeutyczny polegający na upodmiotowieniu człowieka w relacji z drugim w obszarze zachowań społecznych i komunikacji międzyludzkiej.

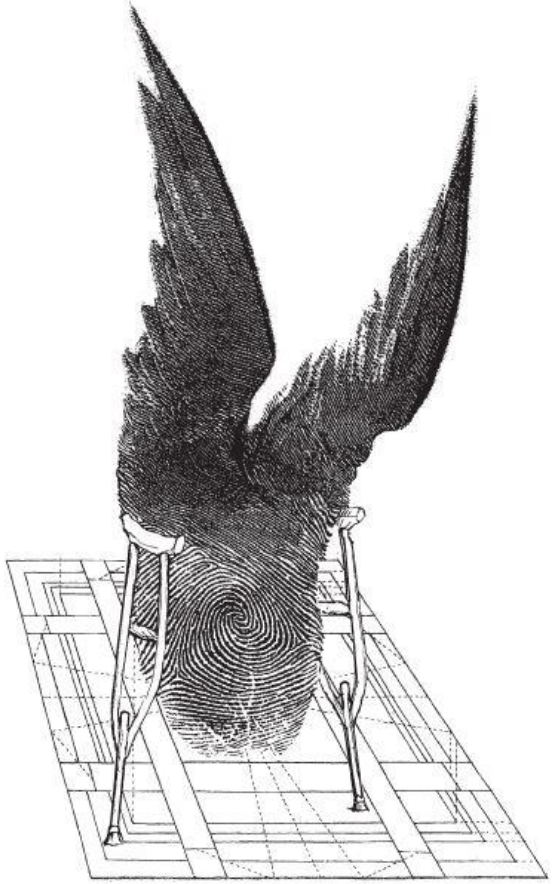

JESTEŚMY
Aktywizacja twórcza
i społeczna osób
z zaburzeniami
psychicznymi

PAŃSTWOWA
UCZELNIA
ZAWODOWA
WE WŁOCŁAWKU

O rozwoju społeczeństwa, klasie świadczy przede wszystkim jego stosunek do grup defaworyzowanych, zmarginalizowanych, etykietyzowanych.

Choroba psychiczna generalnie stawia pacjenta na out-cie, jest zaczątkiem odrzucenia, odseparowania od „zdrowej” reszty. Choroby psychiczne są trądem współczesnego świata. Dlatego trzeba czynić starania, aby przełamać w zdrowej większości uprzedzenia, lęki wobec osób zaburzonych psychicznie.

FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

Czy sztuka leczy?

https://www.youtube.com/watch?v=lJolcNEMLE0

PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA WE WŁOCŁAWKU

Dziękuję za uwagę

FUNDACJA ANWIL dla Włocławka

monika.kamper-kubanska@puz.wloclawek.pl